O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA IQTISODIY TERMINLAR, ULARNING SHAKLLANISH, O‘ZLASHISH JARAYONI

Ozoda Usmonova
Farg‘ona Davlat Unversiteti Mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya
Mazkur maqolada o‘zbek va ingliz tillaridagi iqtisodiy terminlarning shakllanishi, rivojlanishi hamda o‘zlashish jarayonlari tahlil qilinadi. Iqtisodiy terminlarning lingvistik xususiyatlari, ularning yasalish usullari va tarjima jarayonidagi muammolari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, ingliz tilidan o‘zbek tiliga kirib kelayotgan iqtisodiy terminlarning moslashuvi va milliy terminologiya tizimiga ta’siri yoritiladi. Tadqiqot natijalari iqtisodiy terminologiyani takomillashtirish hamda tarjima amaliyotini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: *iqtisodiy terminologiya, termin, o‘zlashma terminlar, termin yasalishi, tarjima, ingliz tili, o‘zbek tili, iqtisodiyot.*

KIRISH

Bugungi kunda globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, xalqaro iqtisodiy aloqalarning kengayishi hamda axborot almashinuvining kuchayishi iqtisodiy terminologiyaning rivojlanishiga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. Xususan, iqtisodiyot sohasida yuz berayotgan yangiliklar va innovatsiyalar yangi tushunchalar hamda terminlarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘lmoqda. Bunday terminlarning katta qismi ingliz tilida shakllanib, keyinchalik boshqa tillarga, jumladan o‘zbek tiliga ham kirib kelmoqda. Iqtisodiy terminlar muayyan iqtisodiy tushunchalarni aniq va ixcham ifodalashga xizmat qiladigan maxsus til birliklari hisoblanadi. Ularning shakllanishi va o‘zlashish jarayoni nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy omillar bilan ham chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli iqtisodiy terminlarning kelib chiqishi, yasalish usullari, semantik xususiyatlari hamda bir tildan ikkinchi tilga o‘tish jarayonlarini o‘rganish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. O‘zbek va ingliz tillaridagi iqtisodiy terminologiya tizimlarini qiyosiy o‘rganish terminlarning shakllanish qonuniyatlarini aniqlash, ularning o‘zlashish mexanizmlarini tahlil qilish hamda tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolarni yoritishga imkon beradi. Ayniqsa, ingliz tilining xalqaro iqtisodiyot va biznes sohasidagi yetakchi mavqei tufayli o‘zbek tiliga kirib kelayotgan yangi iqtisodiy terminlarning moslashuvi va ulardan foydalanish masalalari dolzarb hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi o‘zbek va ingliz tillaridagi iqtisodiy terminlarning shakllanishi, rivojlanishi va o‘zlashish jarayonlarini tahlil qilish, ularning lingvistik xususiyatlarini aniqlash hamda iqtisodiy terminologiyaning zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini yoritishdan iborat.

Asosiy qism

Iqtisodiy terminologiya har bir xalqning iqtisodiy taraqqiyoti va ilmiy salohiyatini aks ettiruvchi muhim lingvistik qatlamlardan biridir. O‘zbek va ingliz tillaridagi iqtisodiy terminlar shakllanish jihatidan o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ularning rivojlanishi jamiyatning iqtisodiy, siyosiy va madaniy hayoti bilan chambarchas bog‘liqdir. Ingliz tilidagi iqtisodiy terminlarning aksariyati lotin va yunon tillari asosida

shakllangan bo‘lsa, zamonaviy davrda yangi terminlar asosan so‘z yasash, qisqartirish, birikma hosil qilish va terminologik metaforalashuv orqali yuzaga kelmoqda. Masalan, “investment”, “inflation”, “outsourcing”, “cryptocurrency”, “blockchain” kabi terminlar xalqaro iqtisodiy munosabatlarda keng qo‘llanilmoqda. O‘zbek tilidagi iqtisodiy terminologiya esa tarixiy taraqqiyot davomida arab, fors-tojik, rus va ingliz tillarining ta’sirida shakllangan. Mustaqillik yillarida milliy iqtisodiyotning rivojlanishi natijasida yangi iqtisodiy tushunchalarni ifodalovchi terminlarga ehtiyoj ortdi. Natijada ko‘plab xalqaro terminlar o‘zbek tiliga bevosita yoki bilvosita o‘zlashtirildi. Masalan, “marketing”, “lizing”, “broker”, “investitsiya”, “kredit”, “biznes” kabi terminlar iqtisodiy leksikaning faol qatlamiga aylandi. Iqtisodiy terminlarning o‘zlashish jarayoni bir necha bosqichlarda amalga oshadi. Dastlab termin manba tilidan qabul qilinadi, keyinchalik fonetik, morfologik va semantik jihatdan milliy til me’yorlariga moslashtiriladi. Ayrim hollarda terminning asl shakli saqlanib qolsa, boshqa hollarda unga milliy muqobil yaratiladi. Masalan, “market” termini o‘zbek tilida “bozor” shaklida qo‘llansa, “marketing” termini esa asl ko‘rinishiga yaqin holda o‘zlashtirilgan. Tarjima jarayonida iqtisodiy terminlarning mazmunini to‘g‘ri yetkazish muhim ahamiyatga ega. Terminlarning noto‘g‘ri tarjima qilinishi iqtisodiy axborotning mazmunan buzilishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli tarjimon iqtisodiyot sohasidagi nazariy bilimlarga ham ega bo‘lishi zarur. Zamonaviy tarjimashunoslikda ekvivalent tarjima, transliteratsiya, transkripsiya va tavsifiy tarjima usullaridan keng foydalaniladi. O‘zbek va ingliz tillaridagi iqtisodiy terminlarni qiyosiy tahlil qilish natijasida ularning shakllanishida umumiy va farqli jihatlar mavjudligi aniqlanadi. Har ikki tilda ham yangi terminlar ilmiy-texnik taraqqiyot natijasida yuzaga kelayotgan bo‘lsa-da, ularning til tizimiga moslashish darajasi va usullari turlicha namoyon bo‘ladi.

NATIJA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek tilidagi iqtisodiy terminlarning katta qismi ingliz tilidan yoki ingliz tili orqali boshqa tillardan kirib kelgan. Terminlarning o‘zlashishida transliteratsiya va transkripsiya usullari yetakchi o‘rin egallaydi. Shu bilan birga, ayrim iqtisodiy tushunchalar uchun milliy muqobillar yaratish tendensiyasi ham kuzatilmoqda.

Qiyosiy tahlil natijasida ingliz tilining xalqaro iqtisodiy terminologiyaning asosiy manbai ekanligi aniqlandi. O‘zbek tilida esa iqtisodiy terminlarni standartlashtirish va ularning yagona qo‘llanilish me’yorlarini ishlab chiqish zarurati mavjudligi kuzatildi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, o‘zbek va ingliz tillaridagi iqtisodiy terminlarning shakllanishi hamda o‘zlashish jarayoni globallashuv va xalqaro iqtisodiy integratsiya bilan bevosita bog‘liqdir. Ingliz tili zamonaviy iqtisodiy terminlarning asosiy manbai sifatida xizmat qilmoqda. O‘zbek tilida esa ushbu terminlarni milliy til me’yorlariga moslashtirish va ularning ilmiy asoslangan muqobillarini yaratish muhim vazifa hisoblanadi.

Iqtisodiy terminologiyani chuqur o‘rganish iqtisodiy matnlar tarjimasi sifatini oshirish, terminologik tizimni takomillashtirish hamda xalqaro ilmiy hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Kelgusida iqtisodiy terminlarning kognitiv, semantik va pragmatik xususiyatlarini yanada chuqurroq tadqiq etish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.Reformatskiy A.A. Vvedeniye v yazykovedeniye. – Moskva: Aspekt Press, 2005.
2.Superanskaya A.V. Obshchaya terminologiya: Voprosy teorii. – Moskva: Nauka, 2007.
3.Vinogradov V.S. Vvedeniye v perevodovedeniye. – Moskva: Institut obshchego srednego obrazovaniya RAO, 2001.
4.Komissarov V.N. Teoriya perevoda. – Moskva: Vysshaya shkola, 1990. 5.Madvaliyev A. Hozirgi o‘zbek adabiy tili leksikologiyasi va leksikografiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
6.Mo‘minov S. O‘zbek terminologiyasining dolzarb masalalari. – Toshkent: Fan, 2018.
7.Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
8.Newmark P. A Textbook of Translation. – London: Prentice Hall, 1988.
9.Cabré M.T. Terminology: Theory, Methods and Applications. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1999.
10.Oxford Dictionary of Economics. – Oxford: Oxford University Press, 2023